

rijke, vaak tegenstrijdige facetten van de patriotse politieke cultuur. Beide zien 1784 als een breekpunt, maar om uiteenlopende redenen. Van der Meer constateert een radicalisering, verbreding en tegelijk *upgrading* van de sociale ligging van de patriotse partij. Klein situeert daar het ontstaan van het nieuwe democratisch republikenisme, dat het oude staatsgezinde denken aflost, en demonstreert dat aan de opkomst binnen de partij van het stigmatiserend begrip 'aristocraat'. Van der Meer levert ons veel nieuw materiaal, maar niet echt een nieuwe interpretatie. Hij geeft Groningen een patriots, maar strikt lokaal gezicht. Klein, die Groningen (op een vermelding van de onontkoombare Van Iddekinge na) links laat liggen, werkt met veel klassiek materiaal. Hoewel niet alle gebruikte pamfletten bekend waren, kan niet worden gezegd dat er grote surprises onder zitten. Zijn kracht ligt in de synthese vanuit een persoonlijke, goed doordachte visie en een grote vertrouwdheid met de internationale literatuur. Hij herproblematiseert begrippen en ontwikkelingen rond de politieke cultuur die te snel een nieuwe canon dreigden te gaan vormen. Wie schrijft nu de echte synthese van beide benaderingen?

Willem Frijhoff

J. G. Kikkert, *Geld, macht & eer. Willem I, Koning der Nederlanders en Belgen 1772-1843* (Utrecht: Scheffers, 1995, 254 blz., f49,90, ISBN 90 5546 004 4).

De auteur begeeft zich met deze biografie over Willem I op voor hem vertrouwd terrein. Al heel wat biografieën over leden van het Huis van Oranje verschenen van zijn hand. In het recente verleden waren dat onder meer biografieën over Willem III (1990), Wilhelmina (1987) en Juliana (1989). Met deze biografie voegde hij een zoveelste boek toe aan de lange reeks van publicaties over de eerste Oranjevorst die al sinds vorige eeuw op gang gekomen is. Het maakt nieuwsgierig naar de opzet. Is dit de afgeronde, wetenschappelijke biografie die J. A. Bornewasser in 1979 (in zijn bijdrage voor C. A. Tamses *Nassau en Oranje in de Nederlandse geschiedenis*, 411) nog node miste? Is er nieuw onderzoek verricht? Is er gekozen voor een speciale invalshoek? Tevergeefs zocht ik in het boek naar een inleiding. Enige voor-informatie verschaft wel de tekst van de achterflap: de auteur ziet in Willem vooral een koopman en waardeert zijn rol als koning minder. Het is vooral de Oranjedynastie die deze voorvader dankbaar moet zijn, want zij dankt aan hem naast het nodige in materieel opzicht, tevens het nog voortdurend nationaal Oranjegevoel. Over wat Nederland aan deze vorst te danken heeft, is de auteur duidelijk minder positief. Op vele plaatsen in het boek wordt Willem afgeschilderd als de opportunist, de pragmaticus, in schril contrast vooral met de principiële man die zijn vader stadhouder Willem V was.

De biografie is opgebouwd volgens een vertrouwd stramien. In negen hoofdstukken wordt Willem gevolgd van de wieg tot het graf. De nodige aandacht wordt gewijd aan de tumultueuze jaren van strijd tussen patriotten en prinsgezinden tijdens zijn jeugd, de bizarre jaren van ballingschap, waarin de Prins dan wel dan niet hoop bleef houden op terugkeer en herstel van functies op Nederlands grondgebied. Voor de staatkundige geschiedenis is toch vooral de periode na 1813 van belang, waarin Willem als soeverein vorst, later koning, over Nederland regeert. In de desbetreffende hoofdstukken wordt eerst goed duidelijk waarnaar de belangstelling van de auteur in de eerste plaats uitgaat. Niet de verhouding met zijn ministers, de leden van de Staten-Generaal of andere staatsfunctionarissen staat centraal. Willems persoonlijke ambitie en geldzucht overstijgen naar Kikkerts mening elke andere doelstelling van zijn beleid.

Wat voegt dit boek toe aan de kennis die er al over Willem I was? In de laatste bladzijden pas geeft Kikkert aan wat hem kennelijk bewogen heeft om dit boek te schrijven: het anderhalve

eeuw zo afwisselende beeld dat van deze Willem al is geschetst. In kort bestek laat hij diverse schrijvers de revue passeren, die zich met deze vorst hebben bezig gehouden, van tijdgenoten uit de vorige eeuw tot en met Anton Constandse die in 1980 een portret van Willem tekende in zijn *Oranje zonder mythe*. Op basis van dit uitgebreide uiteenlopende biografisch materiaal heeft Kikkert zijn beeld van Willem I opgebouwd. Na kennisname van de verschillende visies van eerdere auteurs is voor hem duidelijk hoe de persoon van Willem I echt geduid moet worden: een gewoon mens voor wie het koningschap eerder een beroep was dan een roeping. Aan het einde van het boek gekomen, wordt het de lezer duidelijk dat de titel niet voor niets aanvangt met 'Geld'. Dit is wat in dit nieuwe boek over Willem bij Kikkert de meeste aandacht heeft gekregen: bij Willem draaide alles om geld en dat is, aldus de auteur, in de meeste literatuur onderbelicht gebleven (154).

Het beeld dat daardoor van Willem wordt gegeven is een stuk minder positief dan ik voor ogen heb. Ben ik daardoor toch wat geprikkeld door de vlotte manier van schrijven van Kikkert? Ik erger me bijvoorbeeld aan de wat nonchalante, populaire stijl zoals: 'de enkele melkmuil, die aan Willems nieuwe militaire academie in Breda was opgeleid', tegenover de 'oude snorrebaarden die onder Napeoleon hadden gediend' (191). Maar elders vind ik het heldere taalgebruik toch ook weer erg mooi: 'De Tiendaagse Veldtocht is groot geschreven' (196). Zo'n uitspraak, mits toegelicht en waargemaakt, kan ik hogelijk waarderen. De schrijver komt ook met mooie, veelzeggende citaten. Een citaat als op pagina 26: 'hij [Willem] wekt in het gemoed van anderen geen trilling op', lees ik met veel plezier. Aardig zijn ook de vele details over de feitelijke gang van zaken, die de lezer ooggetuige maken van het verleden. Hij ziet hoe de stemming in de Vergadering van Notabelen in 1814 verliep: door opheffen van de rechterhand (92).

Mijn kritiek geldt vooral de vele uitspraken, die ik niet kan natrekken. Bijvoorbeeld inzake klachten van Oranjegezinden over Willems benoemingsbeleid (87), of beschuldigingen van de kroonprins aan het adres van zijn vader over discriminatie van Franstaligen in de zuidelijke provincies (161). Wie zijn de zegslieden voordezeen andere nogal stellige beweringen van de auteur? Ik wil niet alle aangegeven literatuur doorploegen om daarachter te komen. Nu moet de lezer vaak denken dat de geponeerde stellingen de waarheid zijn. Kikkerts waarheid? De schrijver wil toch volgens zijn laatste woorden juist een einde maken aan het onduidelijke beeld in de geschiedschrijving over Willem I?

Voor wie zich daar niet aan stoort kan dit boek veel leesplezier opleveren. Een enkele slordigheid — tsaar Alexander I is niet de schoonvader, maar zwager van kroonprins Willem 11(157) — doet daaraan geen afbreuk. Vooreen wetenschappelijk verantwoorde biografie is echter nog steeds ruimte.

W. P. Secker

A. van de Sande, J. Rosendaal, ed., *'Een stille leerschool van deugd en goede zeden'. Vrijmetselarij in Nederland in de 18e en 19e eeuw* (Hilversum: Verloren, 1995, 185 blz., ISBN 90 6550 510 5).

De oorsprong van de vrijmetselarij wordt door mythische nevelen verhuld. Zeker is, dat in 1717 de dominees John Desaguillers en James Anderson in Londen een Groot Loge stichtten boven een reeks loges die al enige, misschien tientallen, jaren bestonden. De vrijmetselarij is niet kant en klaar ontstaan, op basis van kanonieke geschriften, met onveranderlijke geloofs- en leefregels en ceremoniën. Deze zijn in de loop der tijd pas gevestigd. Het geheime karakter